

Indigenization of Global Indices of Economic Resistance with an Economic Defense Approach based on Structural-Interpretive Modeling

Mostafa Samiee Nasab*
Narges Shariat Jafari**

Received: 05/12/2020

Accepted: 18/03/2021

Abstract

There is big lack in indicator and quantitative indices to assess economic resilience with an economic defense approach to be able to identify and detect threats, reduce threatening vulnerability and manage risks quickly to sustain the essential functions of economics. Obviously, given that our county is on its flourishing track, the ability and capacity to stand against the shocks to the state economy and the successful planning to gain the aim, requires indigenous measuring indicators. Considering economic defense approach, this research tries to indigenize economic resistance indices. The research follows a functional aim and a descriptive-analytic methodology. To indigenize economic resistance indices with an economic defense approach, data is first collected through investigating documents to clarify the documented indices of the upstream documents of the overall resistive economy policies and strategic document of economic defense of IRI draft. Then the elites are surveyed to identify fifteen indices to prepare a questionnaire. ISM structural- interpretive modeling is finally used to analyze date. The results imply three levels of impact in the study. Improving economic planning and management as well as the efficiency of economic laws and regulations have the major impact on other assessment indices of economic state resilience which lead in clarifying indigenized model of economic resilience indices. Improving state infrastructures (transportation, communications, water supply, etc.), optimizing public finance, developing knowledge-based economy, improving economic culture, clarifying economy and promoting economic justice are the next affecting factors. Seven final measures including supply and independence of strategic goods (food, medicine, etc.), reducing price volatility (inflammation, interest rate, exchange rate ...), increasing and diversifying employment, increasing economic diplomacy potential, increasing and diversifying state production, lowering economic corruption, and improving monetary and financial system are the highest – major – influential indices among all other indigenized indices.

Keywords

Economic Resistance; Economic Defense; Economic Threats; Index; Structural-Interpretive Modeling.

* Assistant Professor, Faculty of Islamic Studies and Economics, Imam Sadiq University, Tehran, Iran (Corresponding Author). samiee@isu.ac.ir.

** M.A. Defense and Economic Defense, Malek Ashtar University Tehran, Iran. narges.shariat@yahoo.com.

بومی‌سازی شاخص‌های جهانی مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی مبتنی بر

مدل‌سازی ساختاری تفسیری

مصطفی سمیعی نسب^۱، نرگس شریعت جعفری^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۸

چکیده

به‌منظور تشخیص و آشکارسازی تهدیدها، کاهش آسیب‌پذیری تهدیدزا و مدیریت سریع مخاطرات در تداوم کارکردهای ضروری اقتصاد، خلأی در سنجه و شاخص کمی برای ارزیابی مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی وجود دارد. بدیهی است دستیابی به توانایی و ظرفیت کشور برای ایستادگی در مقابل تکانه‌های واردشده به اقتصاد کشور با توجه به مسیر روبه‌رشد خود و ارزیابی برنامه‌ریزان برای نیل به این هدف، مستلزم وجود شاخص‌های بومی برای سنجش می‌باشد. این پژوهش با هدف بومی‌سازی شاخص‌های مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی تهیه شده است. پژوهش حاضر از نظر هدف‌گذاری کاربردی و از نظر روش‌شناسی به‌صورت توصیفی - تحلیلی است. به‌منظور جمع‌آوری داده جهت بومی‌سازی شاخص‌های مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی، در ابتدا با مطالعات اسنادی به تبیین شاخص‌های مستند از اسناد بالادستی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و پیش‌نویس سند راهبردی پدافند اقتصادی جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است؛ سپس از طریق نظرسنجی از خبرگان ۱۵ شاخص شناسایی و جهت طراحی پرسش‌نامه استفاده شده است و سپس برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) بهره گرفته شده است. نتایج حاکی از آن است که سه سطح اثرگذاری در بررسی وجود دارد. در تبیین مدل بومی شاخص‌های مقاومت اقتصادی بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت اقتصادی و کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی از بالاترین درجه تأثیرگذاری بر سایر شاخص‌های ارزیابی مقاومت اقتصادی کشور برخوردار می‌باشد و بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل‌ونقل، ارتباطات، آب‌رسانی و ...)، بهیچگی مالیه عمومی دولت، توسعه اقتصاد دانش‌بنیان، بهبود فرهنگ اقتصادی، شفاف‌سازی اقتصاد و توسعه عدالت اقتصادی در سطح بعدی تأثیرگذاری قرار دارند و هفت شاخص تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)، کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)، افزایش و تنوع در اشتغال، افزایش توان دیپلماسی اقتصادی، افزایش و تنوع در تولید کشور، کاهش مفاسد اقتصادی و بهبود نظام پولی و مالی در اولین سطح یعنی بیشترین تأثیرپذیری از میان سایر شاخص‌های بومی احصا شده برخوردار می‌باشند.

واژگان کلیدی

مقاومت اقتصادی؛ دفاع و پدافند اقتصادی؛ تهدیدات اقتصادی؛ شاخص؛ مدل‌سازی ساختاری تفسیری.

۱. استادیار دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

samiee@isu.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد دفاع و پدافند اقتصادی، دانشگاه مالک اشتر، تهران، ایران narges.shariat@yahoo.com

مقدمه

یکی از اصول نانوشته ساخت اقتصاد این است که ساختار و نظام اقتصاد کشور به گونه‌ای طراحی شده باشد که در برابر آسیب‌های احتمالی از خود مقاومت نشان داده و بتواند به سرعت خود را ترمیم کند. حال سؤال این است که چگونه باید میزان مقاومت یک اقتصاد را سنجید. برای سنجش میزان مقاومت‌پذیری اقتصاد از طریق تجزیه و تحلیل جامع و فراگیر مقاومت اقتصادی در ادبیات جهانی، مفاهیمی همچون تاب‌آوری، آسیب‌پذیری اقتصادی، ضد شکنندگی اقتصادی، همبستگی، پایداری و استحکام اقتصادی و ثبات اقتصاد کلان می‌تواند مورد نظر قرار گیرد که برای هر کدام، شاخص‌هایی توسط محققان و اندیشمندان در آن حوزه تبیین گردیده است.

امروزه، سیستم‌های اقتصادی به جهت گسترش روزافزون تعاملات با خارج از سیستم، با مخاطرات و شوک‌های خارجی متعددی مواجه می‌شوند که امکان پیش‌بینی آثار مخرب و پیامدهای آن‌ها بسیار کم است. میزان اثرپذیری کشورها از این قبیل شوک‌ها، بستگی به درجه آسیب‌پذیری اقتصادی آن‌ها دارد که ناشی از ویژگی‌های ذاتی و دائمی آن‌ها می‌باشد. در این راستا، هرچه یک اقتصاد تاب‌آورتر باشد، توانایی بیشتری در تجهیز منابع خود در جهت مقابله با اثرات شوک‌های خارجی خواهد داشت. در واقع تاب‌آوری اقتصادی، برخلاف ماهیت ذاتی آسیب‌پذیری، نشأت گرفته از نحوه اتخاذ سیاست‌های کلان اقتصادی بوده و ماهیتی اکتسابی دارد. لذا لزوم توجه به تاب‌آوری اقتصادی مورد تأکید قرار می‌گیرد.

پژوهش حاضر در قالب پنج بخش سازماندهی شده است. در بخش اول مقدمه شامل تبیین موضوع پژوهش، اهمیت موضوع پژوهش، پرسش‌ها و فرضیات پژوهش و غیره بیان می‌شود. مطالعات پیشین و نیز مبانی نظری موجود، به تفصیل در بخش دوم ارائه می‌گردد. بخش سوم به معرفی و بررسی روش پژوهش اختصاص دارد. در بخش چهارم نتایج پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها تبیین شده و در بخش پایانی نیز، نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی ارائه می‌گردد.

۱. بیان مسأله

بررسی مطالعات داخلی صورت گرفته نشان می‌دهد که تاکنون شاخص‌های بومی سنجش میزان مقاومت اقتصاد با توجه به شرایط تهدیدات اقتصادی کشور جمهوری اسلامی ایران و

با دید دفاعی مورد پژوهش واقع نشده و خلاء وجود سنجه و شاخص کمی برای ارزیابی مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع و پدافند اقتصادی وجود دارد. وجه تمایز دیگر این پژوهش نسبت به پژوهش‌های پیشین، این است که به دلیل مکفی نبودن شاخص‌های جهانی مقاومت اقتصادی بر اساس شرایط کشور و به منظور مقاوم‌سازی اقتصاد در مقابل تهدیدات اقتصادی، لزوم بومی‌سازی شاخص‌ها ضرورت می‌یابد. بدیهی است دستیابی به توانایی و ظرفیت کشور برای ایستادگی در مقابل تکانه‌های وارد شده به اقتصاد کشور، با توجه به مسیر روبه‌رشد خود و ارزیابی برنامه‌ریزان برای نیل به این هدف، مستلزم وجود شاخص‌های بومی جهت سنجش می‌باشد. به نظر می‌رسد خلاء وجود سنجه و شاخص کمی برای ارزیابی سیاست‌ها وجود داشته و تاکنون دستاورد رضایت‌بخشی حاصل نشده است.

لذا پژوهش حاضر با عنایت به اقتضائات جمهوری اسلامی ایران و به منظور مقاوم‌سازی اقتصاد کشور در مقابل تهدیدات اقتصادی و مبانی مورد نظر دفاع اقتصادی و ارزش‌های حاکم بر کشور، با استناد به سند اقتصاد مقاومتی و تحلیل دفاعی سند مذکور و همچنین سند راهبردی پدافند اقتصادی - که تهدیدهای مربوط به حوزه‌های ۱۳ گانه می‌باشد - را تحلیل و بررسی می‌نماید. با توجه به این که این تهدیدات در اغلب موارد منجر به اختلال در میزان مقاومت اقتصادی کشور می‌گردند، لذا به منظور مقابله با تهدیدهای یادشده، شاخص مربوط به سنجش مقاومت اقتصادی در حوزه مورد مطالعه احصا و مدل بومی سنجش مقاومت اقتصادی ارائه می‌گردد.

۲. اهداف تحقیق

هدف اصلی تحقیق عبارت است از بومی‌سازی شاخص‌های جهانی مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی که اهداف فرعی مبتنی بر آن عبارتند از: (۱) تبیین شاخص‌های جهانی مقاومت اقتصادی، (۲) تبیین شاخص‌های پدافندی مقاومت اقتصادی، (۳) تبیین شاخص‌های مقاومت اقتصادی مبتنی بر بندهای ۲۴ گانه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی.

۳. سؤالات و فرضیات تحقیق

سؤال اصلی این است که شاخص‌های بومی سنجش مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی چه شاخص‌هایی هستند؟ و سؤالات فرعی مطرح شده عبارتند از:

۱) شاخص‌های جهانی مقاومت اقتصادی چه هستند؟ ۲) شاخص‌های سنجش مقاومت اقتصادی با رویکرد پدافند اقتصادی چه شاخص‌هایی هستند؟ ۳) شاخص‌های مقاومت اقتصادی مبتنی بر بندهای ۲۴ گانه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی چه شاخص‌هایی هستند؟

۴. پیشینه پژوهش

در پژوهش‌های اخیر که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌گردد، مفهوم و شاخص‌های اندازه‌گیری که در سال‌های اخیر در خصوص مقاومت اقتصادی مطرح شده‌اند، ارائه شده است. فصل حاضر در دو بخش کلی مبانی نظری و مطالعات پیشین سازماندهی می‌شود. بدین صورت که در بخش اول، ریشه‌یابی مفهوم تاب‌آوری و نیز مبانی نظری موجود در حوزه شاخص‌های تاب‌آوری اقتصادی به تفصیل تشریح می‌گردد. به این صورت که شاخص‌های تاب‌آوری که توسط افراد و همچنین نهادهای معتبر مطرح شده است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. اجزای تشکیل‌دهنده شاخص‌ها و نحوه اثرگذاری هر یک بر تاب‌آوری نیز تعریف می‌شود. همچنین به بررسی شاخص‌های مستند از سند اقتصاد مقاومتی و سند پدافند اقتصادی پرداخته می‌شود. روش محاسبه و تجزیه و تحلیل هر یک از شاخص‌ها به اختصار بیان می‌شود. در بخش دوم، به بررسی مطالعات بنیادین صورت گرفته پیرامون تاب‌آوری اقتصادی پرداخته می‌شود. همچنین سعی بر آن است تا روند تکاملی این شاخص‌ها در قالب مطالعات مختلف در این قسمت بیان گردد. پژوهش‌های داخلی انجام‌شده در حوزه تاب‌آوری اقتصادی نیز، در همین بخش مطرح می‌گردد.

۴-۱. مطالعات خارجی

بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۶) تاب‌آوری را به صورت توانایی بازیابی و بازگشت سریع به حالت اولیه بعد از وارد شدن شوک‌های اقتصادی خارج از سیستم، توانایی ایستادگی، مقابله و اجتناب در برابر آثار منفی این شوک‌ها تعریف می‌کنند و این توانایی را با تدبیرهای سیاستی مرتبط می‌دانند. آن‌ها با استناد به این تعریف، شاخص تاب‌آوری‌ای را محاسبه کردند که متشکل از چهار مؤلفه ثبات اقتصاد کلان، کارایی بازار خرد، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی می‌باشد. شاخص‌های ترکیبی تاب‌آوری و آسیب‌پذیری اقتصادی، میانگین مؤلفه‌ها (زیرشاخه‌های) متفاوتی هستند که باید جمع یا میانگین‌گیری

شوند. در این مطالعه، بریگوگلیو و همکاران، میزانی از تولید ناخالص داخلی را که توسط آسیب‌پذیری و تاب‌آوری توضیح داده می‌شود، مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها با استفاده از روش رگرسیون حداقل مربعات معمولی (OLS)، تولید ناخالص داخلی سرانه (GDP) را روی شاخص آسیب‌پذیری مطرح‌شده در بریگوگلیو و گالنا (۲۰۰۳) و شاخص تاب‌آوری تولیدشده در مطالعه حاضر رگرسیون کردند. نتایج نشان می‌دهد که عملکرد کشورهای بستگی به آسیب‌پذیری ذاتی و تاب‌آوری اکتسابی آن‌ها دارد. همچنین شاخص تاب‌آوری همبستگی شدیدی با تولید ناخالص داخلی سرانه دارد. کشورهای با (GDP) سرانه بالا، کشورهایی بودند که امتیاز تاب‌آوری بالایی کسب کردند.

فلیپ باریتو (۲۰۰۸) یک شاخص آسیب‌پذیری نسبت به شوک‌های مالی و اقتصادی خارجی را مطرح نمود. وی به‌طور وسیع راجع به اثر منفی مخاطرات طبیعی بر روی رشد اقتصادی که به‌وسیله تخریب موجودی سرمایه اقتصادی منتقل و موجب خارج شدن کشور از مسیر رشد بالقوه خود می‌شود، بحث نمود. باریتو استدلال می‌کند که ارتباط میان آسیب‌پذیری و فقر به این دلیل اتفاق می‌افتد که کشوری با سهم بالای افراد فقیر، آن کشور را در شرایط اقتصادی آسیب‌پذیرتر از کشوری می‌سازد که سهم پایین‌تری از افراد فقیر دارد. در نتیجه هرچه وابستگی یک کشور به تولیدات اولیه بیشتر باشد، خطر این‌که آن کشور تحت تأثیر شوک‌های خارجی به‌خصوص به‌سبب آثار مخاطرات طبیعی به‌ویژه آثار مخاطرات آب‌وهوایی بر کشاورزی قرار گیرد، بیشتر است؛ چراکه مبتنی بر پس‌انداز خالص سرانه در کشورهای مورد بررسی می‌باشد. باریتو مجدداً تاب‌آوری اقتصادی را به‌صورت توانایی یک کشور برای بهبود یافتن از شوک تعریف می‌کند، اما تمرکز وی بر عواقب بعدی مخاطرات است. براساس این مطالعه، پس‌انداز خالص نشانگر منابع مالی در دسترس کشور می‌باشد که می‌تواند آن‌ها را در جهت بازیابی موجودی سرمایه خود، سرمایه‌گذاری کند. این رویکرد نشان می‌دهد که کشوری با پس‌انداز خالص سرانه پایین به‌خودی‌خود کمتر قادر به بازیابی از یک شوک شدید نسبت به یک کشور با پس‌انداز خالص سرانه بالا می‌باشد.

دوال و همکاران (۲۰۰۷) به بررسی سیاست‌های ساختاری و تاب‌آوری اقتصادی نسبت به شوک‌ها در کشورهای (OECD) پرداخته‌اند. با وجود تعدیل نوسانات چرخه‌ای

در این گروه از کشورها، گستردگی و پویایی این نوسانات در کشورهای مختلف (OECD) متفاوت بوده است. دوال و همکاران این ناهمگنی را به متفاوت بودن درجه تاب‌آوری این کشورها در مواجهه با یک شوک مشترک نسبت می‌دهند. آن‌ها در مطالعه خود، واگرایی تاب‌آوری در این گروه از کشورها را به وجود سیاست‌گذاری‌ها و نهادهای متفاوت در حوزه‌های نیروی کار، تولید و بازارهای مالی در این کشورها ارتباط می‌دهند. آن‌ها با استفاده از تجزیه و تحلیل رگرسیونی تأثیر سیاست‌گذاری را بر دو وجه تاب‌آوری که شامل اثر یک شوک و پایداری پسین آن می‌باشد، شناسایی می‌کنند. دوال و همکاران این بررسی را برای ۲۰ کشور (OECD) و طی بازه زمانی ۱۹۸۲-۲۰۰۳ انجام دادند. آن‌ها معتقدند که اگرچه سیاست‌ها و نهادهای مستحکم و غیرمنعطف در بازارهای نیروی کار و تولید، اثر اولیه شوک‌ها را تعدیل می‌کند، اما تأثیر آن‌ها را پایدارتر می‌سازد. این در حالی است که سیاست‌هایی که بر بازارهای رهنی عمیق تأکید می‌کنند، پایداری شوک‌ها را کاهش داده و بنابراین تاب‌آوری ارتقا می‌یابد. آن‌ها در این مطالعه با ترکیب این دو وجه از تاب‌آوری، شاخص تاب‌آوری را برای کشورهای (OECD)، مبتنی بر سیاست‌گذاری‌های جاری و اخیر آن‌ها و با استفاده از معادلات برآوردی محاسبه کردند. روساریو توروی (۲۰۰۷) برای ارزیابی آسیب‌پذیری کشورهای درحال توسعه (به‌ویژه کشورهای کوچک جزیره‌ای درحال توسعه)، یک رویکرد فضایی در نظر گرفت. او برای گسترش دامنه تجزیه و تحلیل آسیب‌پذیری، آسیب‌پذیری جغرافیایی را لحاظ می‌کند و بیان می‌دارد که در مطالعات پیشین، این وجه فضایی ذاتی در نظر گرفته نشده است. توروی آسیب‌پذیری جغرافیایی را از چشم‌انداز جهان درحال توسعه، به صورت حساسیت یک کشور نسبت به فشارهای انسانی و فیزیکی، ریسک و مخاطرات در محدوده‌های مکانی و زمانی تعریف می‌کند. او برای محاسبه شاخص ترکیبی آسیب‌پذیری، چهار معیار اصلی به‌عنوان زیرشاخص انتخاب می‌کند و آسیب‌پذیری کشورهای درحال توسعه را مبتنی بر چهار وجه معیار ساحلی، شاخص پیرامونی، معیار شهری‌سازی و فرضیه آسیب‌پذیری مکانی و تمایزهای زمانی تثبیت می‌کند.

کوردینا گوردان (۲۰۰۸) برای پیوند نتایج رویکردهای مختلف محاسبه آسیب‌پذیری اقتصادی از تحلیل رگرسیونی استفاده کرد. بر اساس این مطالعه، فرض اساسی این است

که آسیب‌پذیری برای کشورهای کوچک بالاتر است. او متغیرهای آسیب‌پذیری اقتصادی را باز بودن اقتصادی، تمرکز صادرات و وابستگی به واردات کالاهای استراتژیک در نظر می‌گیرد.

بالداجینو و برترام (۲۰۰۹) دیدگاه رایج در مطالعات مربوط به آسیب‌پذیری اقتصادی را مورد نقد و بررسی قرار می‌دهند. آن‌ها اظهار می‌کنند که دیدگاه غالب، آسیب‌پذیری قطعی کشورهای کوچک را منتسب به ضعیف بودن آن کشورها می‌داند. درحالی‌که بالداجینو و برترام معتقدند که این یک استدلال دیپلماتیک به‌منظور طلب‌جویی توسعه سخاوتمندانه و کمک‌های دیپلماتیک از جامعه بین‌المللی، در راستای پاسخ‌گویی به نیازهای خاص کشورهای کوچک می‌باشد. آن‌ها استدلال می‌کنند که بقای تعداد زیادی از کشورهای کوچک موفق در دوران مدرن، شاهدهی بر وجود عناصر قدرت ذاتی در جوامع کوچک است. بالداجینو و برترام، انعطاف‌پذیری استراتژیک (در سطوح مختلفی همچون افراد، خانوارها، نهادهای مشارکتی) را به‌عنوان محور توسعه اقتصادهای کوچک مطرح کرده و آن را لازمه دستیابی به اولویت‌ها و حداکثر ساختن منافع اقتصادی، در مواجهه با فضای خارجی پویا و آشفته می‌دانند.

گروه مطالعات استراتژی مؤسسه (AWM, 2010) به بیان شاخص‌های اقتصاد مقاومتی می‌پردازد. این گروه ابتدا به بررسی نقاط ضعف و آسیب‌پذیر پرداخته و سپس شاخص مقاومت را ارائه می‌دهد که چند هدف را دنبال می‌کند. این اهداف عبارتند از: الف) شناسایی و رتبه‌بندی درجه مقاومت اقتصاد؛ ب) دادن یک معیار برای مقایسه مقاومت‌پذیری بین اقتصادها؛ ج) شناسایی و پی‌ریزی کردن سیاست‌های متناسب برای مقاومت‌سازی؛ د) توانایی رصد اقتصاد به‌منظور کنترل آن در حرکت بر اساس سیاست‌های اخذ شده در بررسی و رفع مشکلات احتمالی. این گروه همچنین برای رسیدن به اهداف خود پنج مرحله را ترسیم می‌نماید که عبارتند از: الف) رتبه‌بندی بر اساس شاخص تجمیعی و شاخص‌های سه گروه اصلی؛ ب) ارائه سه گروه از شاخص‌های متناسب با سه گروه اصلی و یک شاخص تجمیعی؛ ج) اختصاص یک عدد به‌عنوان نماینده هر یک از گروه‌های سه‌گانه به شاکله وزن‌دهی برابر؛ د) ارائه داده متناسب با هر نماگر در این سه گروه و تخصیص یک عدد بین ۰ و ۱ به آن، ه) انتخاب شاخص‌های مناسب که در

سه دسته اقتصاد بازار کار و اجتماع دسته‌بندی می‌شود. این شاخص باید بیان کند که مقاومت اقتصاد در برابر شوک‌ها مرهون کدام یک از این عوامل می‌باشد.

جک بورمن و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان «تاب‌آوری سستینتال اندازه‌گیری تاب‌آوری کشورها در مقابل شوک‌ها با ساخت شاخص تاب‌آوری»، مقدار تاب‌آوری کشورها را محاسبه می‌نماید. هدف از این مطالعه، شناخت عواملی بود که توانایی کشورها را برای جذب شوک‌های خارجی و واکنش مؤثر بر آن‌ها را افزایش می‌دهد. برای ساخت شاخص تاب‌آوری ۵۲ متغیر در ۱۰ زیرشاخص طبقه‌بندی شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که کشورهای درحال توسعه و بازارهای نوظهور به‌طور قابل توجهی تاب‌آوری‌شان را در برابر شوک‌های خارجی تقویت کرده‌اند. آن‌ها این بررسی را برای پنج گروه از کشورها که شامل: کشورهای توسعه‌یافته، مستقل مشترک‌المنافع، درحال توسعه آسیایی، شمال و شرق میانه آفریقا، جنوب صحرای آفریقا و نیمکره غربی در بازه زمانی ۱۹۹۷ تا ۲۰۱۱ می‌باشند، انجام دادند. همچنین نتایج حاکی از آن است که شاخص تاب‌آوری کشورهای توسعه‌یافته به‌خصوص از سال ۲۰۰۳، بدتر شده است.

باتیس و همکاران (۲۰۱۴)، برای تشکیل یک شبکه از متغیرهایی که تاب‌آوری و آسیب‌پذیری را از منظر توسعه پایدار به تصویر می‌کشند، نظریه گراف را پیشنهاد می‌کنند. بدین منظور دو وجه کنترلی آسیب‌پذیری - تاب‌آوری (اقتصادی و سیاسی) و سه عامل احتمالی (اجتماعی، محیط زیستی و پیرامونی) را شناسایی می‌کنند. ویژگی وجوه کنترلی، ریشه در تأثیر آن‌ها بر سایر ابعاد دارد. باتیس و همکاران در پژوهش خود با استفاده از نظریه گراف یک روش نوین در راستای آشکارسازی ریشه‌های آسیب‌پذیری و تاب‌آوری مطرح می‌کنند. آن‌ها یک الگوریتم به منظور انتخاب متغیرهای کلیدی مفید در ساخت شاخص ترکیبی که منطبق بر این ساختار پنج‌وجهی است، ارائه می‌کنند.

جدول (۱): خلاصه‌ای از مطالعات انجام شده

ردیف	مطالعه	یافته‌ها
۱	بریگوگلیو و همکاران (۲۰۰۶)	یک شاخص تاب‌آوری متشکل از چهار مؤلفه ثبات اقتصاد کلان، کارایی بازار خرد، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی محاسبه کردند. نتایج نشان می‌دهد که عملکرد کشورها بستگی به آسیب‌پذیری ذاتی و تاب‌آوری اکتسابی آن‌ها دارد. همچنین شاخص تاب‌آوری همبستگی شدیدی با تولید ناخالص

ردیف	مطالعه	یافته‌ها
		داخلی سرانه دارد. کشورهای با GDP سرانه بالا، کشورهایی بودند که امتیاز تاب‌آوری بالایی کسب کردند.
۲	فلیپ باریتو (۲۰۰۸)	شاخص آسیب‌پذیری نسبت به شوک‌های مالی و اقتصادی خارجی مطرح کرد. بر اساس این مطالعه، پس‌انداز خالص نشانگر منابع مالی در دسترس کشور می‌باشد که می‌تواند آن‌ها را در جهت بازیابی موجودی سرمایه خود، سرمایه‌گذاری کند. این رویکرد نشان می‌دهد که کشوری با پس‌انداز خالص سرانه پایین به‌خودی‌خود کمتر قادر به بازیابی از یک شوک شدید نسبت به یک کشور با پس‌انداز خالص سرانه بالا می‌باشد.
۳	دوال و همکاران (۲۰۰۷)	به بررسی سیاست‌های ساختاری و تاب‌آوری اقتصادی نسبت به شوک‌ها در کشورهای (OECD) پرداختند. سیاست‌ها و نهادهای مستحکم و غیرمنعطف در بازارهای نیروی کار و تولید، اثر اولیه شوک‌ها را تعدیل می‌کند، اما تأثیر آن‌ها را پایدارتر می‌سازد. این درحالی است که سیاست‌هایی که بر بازارهای رهنی عمیق تأکید می‌کنند، پایداری شوک‌ها را کاهش داده و بنابراین تاب‌آوری ارتقا می‌یابد. آن‌ها در این مطالعه با ترکیب این دو وجه از تاب‌آوری، شاخص تاب‌آوری را برای کشورهای (OECD)، مبتنی بر سیاست‌گذاری‌های جاری و اخیر آن‌ها و با استفاده از معادلات برآوردی محاسبه کردند.
۴	روساریو توری (۲۰۰۷)	ارزیابی آسیب‌پذیری کشورهای درحال توسعه (به‌ویژه کشورهای کوچک جزیره‌ای درحال توسعه). چهار معیار اصلی به‌عنوان زیرشاخص انتخاب می‌کند و آسیب‌پذیری کشورهای درحال توسعه را مبتنی بر چهار وجه معیار ساحلی، شاخص پیرامونی، معیار شهری‌سازی و فرضیه آسیب‌پذیری مکانی و تمایزهای زمانی تثبیت می‌کند.
۵	کوردینا گوردان (۲۰۰۸)	متغیرهای آسیب‌پذیری اقتصادی را باز بودن اقتصادی، تمرکز صادرات و وابستگی به واردات کالاهای استراتژیک در نظر می‌گیرد.
۶	بالداچینو و برترام (۲۰۰۹)	انعطاف‌پذیری استراتژیک (در سطوح مختلفی همچون افراد، خانوارها، نهادهای مشارکتی) را به‌عنوان محور توسعه اقتصادهای کوچک مطرح کرده و آن را لازمه دستیابی به اولویت‌ها و حداکثر ساختن منافع اقتصادی، در مواجهه با فضای خارجی پویا و آشفته می‌دانند.
۷	گروه مطالعات استراتژی مؤسسه	به بررسی نقاط ضعف و آسیب‌پذیر پرداخته سپس شاخص مقاومت را ارائه می‌دهد که چند هدف را دنبال می‌کند. الف) شناسایی و رتبه‌بندی درجه مقاومت اقتصاد؛ ب) دادن یک معیار برای مقایسه مقاومت‌پذیری بین اقتصادها؛ ج) شناسایی و پی‌ریزی

ردیف	مطالعه	یافته‌ها
	(AWM, 2010)	سیاست‌های متناسب برای مقاوم‌سازی؛ د) توانایی رصد اقتصاد به‌منظور کنترل آن در حرکت براساس سیاست‌های اخذ شده.
۸	جک بورمن و همکاران (۲۰۱۳)	«تاب‌آوری سنتینتال اندازه‌گیری تاب‌آوری کشورها در مقابل شوک‌ها با ساخت شاخص تاب‌آوری» مقدار تاب‌آوری کشورها محاسبه گردید. برای ساخت شاخص تاب‌آوری ۵۲ متغیر در ۱۰ زیرشاخص طبقه‌بندی شده‌اند.
۹	باتیس و همکاران (۲۰۱۴)	برای تشکیل یک شبکه از متغیرهایی که تاب‌آوری و آسیب‌پذیری را از منظر توسعه پایدار به تصویر می‌کشند، باتیس و همکاران در پژوهش خود با استفاده از نظریه گراف، روشی نوین را در راستای آشکارسازی ریشه‌های آسیب‌پذیری و تاب‌آوری مطرح می‌کنند. آن‌ها یک الگوریتم به‌منظور انتخاب متغیرهای کلیدی مفید در ساخت شاخص ترکیبی که منطبق بر این ساختار پنج‌وجهی است، ارائه می‌کنند.

۲-۴. مطالعات داخلی

فروغی‌زاده و خاندوزی (۱۳۹۳) در گزارشی، پس از مروری بر مفهوم اقتصاد تاب‌آور، شاخص‌هایی که در سطح بین‌المللی برای سنجش درجه تاب‌آوری اقتصاد به‌کار می‌روند را معرفی کرده و جایگاه اقتصاد ایران را در این شاخص‌ها تبیین می‌کنند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که گرچه میزان در معرض آسیب بودن اقتصاد ایران از خارج طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ کاهش یافته، اما از توان داخلی مقابله با شوک‌های بیرونی کاسته شده است. آن‌ها در نهایت دو سطح از شاخص‌سازی مقاوم‌سازی اقتصاد را قابل طرح می‌دانند. نخست شاخص‌سازی برای احکام سیاستی و قانونی ذیل اقتصاد مقاومتی، همانند معرفی شاخص‌هایی برای درجه تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و دوم شاخص‌سازی جهت رصد مسیر شاخص‌های کلان اقتصادی که آیا آسیب‌پذیری خارجی و توان مقاومت داخلی در جهت بهبود است یا خیر.

عبدالشاه و غیاثوند (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «مفهوم و ارزیابی تاب‌آوری ایران» میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران را مورد مطالعه قرار دادند. آن‌ها در این راستا با استفاده از یک شاخص کلی که مبنای آن شاخص جک بورمن و همکارانش می‌باشد میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران را در طول بازه زمانی ۱۳۷۵-۱۳۹۲ بررسی کرده و نتایج آن را با شاخص بریگوگلیو مقایسه کردند. هدف اصلی این مطالعه بررسی روند تاب‌آوری اقتصاد

ایران در طول دوره مورد نظر و تعیین متغیرهای مؤثر بر بهبود یا بدتر شدن تاب‌آوری می‌باشد. نتایج حاکی از آن است که هر دو شاخص کلی و بریگوگلیو نتایج یکسانی در خصوص تاب‌آوری نشان می‌دهند. تاب‌آوری اقتصاد ایران صرف‌نظر از روندهای کاهشی یا افزایشی در طول دوره‌ها پایین بوده است.

حسن لاجوردی، اسمعیل ابونوری و زهره بشارتی‌راد در این راستا به پژوهشی با عنوان برآورد شاخص تاب‌آوری اقتصادی در ایران و ارائه راهکارهای بهبود پرداخته‌اند. این پژوهش از چهار عامل پایداری اقتصاد کلان، کارایی بازار در اقتصاد خرد، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی و زیست‌محیطی استفاده نموده است. برای محاسبه هر عامل، مجموعه‌ای از شاخص‌ها معرفی شده است. شاخص تاب‌آوری در کشور ایران برای دوره زمانی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۱ برآورد شده است. انتخاب این دوره زمانی، به علت دسترسی جامع‌تر به اطلاعات بوده است. نتایج نشان می‌دهند که شاخص تاب‌آوری در سال ۱۳۹۱ دارای کمترین و در سال ۱۳۷۹ دارای بیشترین مقدار بوده است. همچنین مشخص شد که پایین بودن شاخص تاب‌آوری اقتصادی، نشان‌دهنده آسیب‌پذیری اقتصاد در برابر شوک‌های خارجی است. همچنین نتایج نشان می‌دهند که شاخص تاب‌آوری اقتصادی با نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، ارتباط مستقیمی دارد.

ابوالفضل غیاثوند و الهه رمضانیان (۱۳۹۴) در مقاله خود با نام «تبیین مفهومی اقتصاد مقاومتی و شاخص‌سازی و سنجش مقاومت‌پذیری اقتصاد ایران» ارزیابی میزان تاب‌آوری اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۲ پس از تعریف تاب‌آوری به‌عنوان ظرفیت تحمل مخاطرات بیشتر، بازگشت سریع‌تر پس از مخاطره، کاهش تخریب در اثر مخاطرات، میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران را طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۲ بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که تا سال ۱۳۸۳ تاب‌آوری رو به افزایش بوده است، ولی از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ روند نزولی را پشت سر گذاشته است. شاخص تاب‌آوری متشکل از مؤلفه‌های شاخص تاب‌آوری بورمن و بریگوگلیو شامل ثبات اقتصاد کلان، کارایی بازار خرد، حکمرانی مطلوب، توسعه اجتماعی، صحت سیاست‌های مالی، صحت سیاست‌های پولی، آثار بخشی دولت، نظارت همه‌جانبه، سلامت بانکی، تنوع صادراتی، آزادی صادرات، استحکام خارجی، بدهی خصوصی و ذخائر بین‌المللی خالص و میزان

سرمایه‌گذاری بین‌المللی می‌باشد. پایین بودن درجه تاب‌آوری اقتصاد ایران نشان می‌دهد در صورت بروز شوک خارجی از یک سو آسیب بالایی به اقتصاد کشور وارد می‌شود و از سوی دیگر، سرعت بازگشت اقتصاد به شرایط عادی پایین خواهد بود.

فرهاد قلعه‌ای (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با نام «تعیین شاخصی برای سنجش مقاومت اقتصاد ایران» از چهار شاخص کارآفرینی (نگرش‌ها، توانایی‌ها و آرمان‌ها)، اقتصاد دانش‌بنیان (صادرات محصولات با فناوری بالا؛ نسبت صادرات این محصولات به کل صادرات صنعتی؛ نسبت هزینه (R&D) به تولید ناخالص ملی؛ تعداد محقق به ازای هر یک میلیون)، نوآوری (مؤسسه‌ها، سرمایه انسانی و پژوهش، زیرساخت‌ها، پیچیدگی بازار، پیچیدگی کسب‌وکار، خروجی دانش و فناوری، خروجی‌های خلاق) و رقابت‌پذیری (الزامات اساسی، بهبوددهنده کارایی، عوامل پیچیدگی و نوآوری) برای ایجاد شاخص برای سنجش میزان مقاومت اقتصاد ایران از سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۴ بهره گرفت و از سه روش برای ارزیابی شاخص‌ها استفاده کرد که عبارتند از: الف) مقایسه عملکرد کشور با خودش؛ ب) مقایسه عملکرد کشور با کشورهای منطقه (مشابه اقتصادی)؛ ج) مقایسه عملکرد کشور با کشورهای رقیب شامل استرالیا، اندونزی، هند، ترکیه، رژیم صهیونیستی، یونان و آرژانتین. وی با بررسی شاخص‌ها و امتیازدهی آن‌ها تا عدد ۱۱، مقدار عددی شاخص را با ضرب کردن امتیازها بر مقدار شاخص‌ها (بین ۰ و ۱) و جمع آن‌ها برای هر سال، محاسبه کرد. نتایج نشان داد میزان مقاومت در این سال‌ها افزایش یافته است.

جدول (۲): خلاصه‌ای از مطالعات داخلی انجام شده

ردیف	مطالعه	یافته‌ها
۱	فروغی‌زاده و خاندوزی (۱۳۹۳)	مروری بر مفهوم اقتصاد تاب‌آور و همچنین شاخص‌هایی که در سطح بین‌المللی برای سنجش درجه تاب‌آوری اقتصاد به کار می‌روند و جایگاه اقتصاد ایران را در این شاخص‌ها را بررسی نموده و نتایج نشان می‌دهد که گرچه میزان در معرض آسیب بودن اقتصاد ایران از خارج طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳ کاهش یافته، اما از توان داخلی مقابله با شوک‌های بیرونی کاسته شده است.
۲	عبدالشاه و غیاثوند (۱۳۹۴)	مفهوم و ارزیابی تاب‌آوری ایران و میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران را بر مبنای شاخص جک بورمن در طول بازه زمانی ۱۳۷۵-۱۳۹۲ بررسی کرده و نتایج آن را با شاخص بریگولیو مقایسه کردند. هدف اصلی این مطالعه بررسی

ردیف	مطالعه	یافته‌ها
		روند تاب‌آوری اقتصاد ایران در طول دوره مورد نظر و تعیین متغیرهای مؤثر بر بهبود یا بدتر شدن تاب‌آوری می‌باشد.
۳	لاجوردی، ایونوری و بشارتی راد (۱۳۹۵)	برای محاسبه تاب‌آوری اقتصادی، از چهار عامل پایداری اقتصاد کلان، کارایی بازار در اقتصاد خرد، حکمرانی خوب و توسعه اجتماعی و زیست‌محیطی استفاده نموده است. همچنین نتایج نشان می‌دهند که شاخص تاب‌آوری در سال ۱۳۹۱ دارای کمترین و در سال ۱۳۷۹ دارای بیشترین مقدار بوده است، پایین بودن شاخص تاب‌آوری اقتصادی، نشان‌دهنده آسیب‌پذیری اقتصاد در برابر شوک‌های خارجی است. همچنین نتایج نشان می‌دهند که شاخص تاب‌آوری اقتصادی با نرخ رشد تولید ناخالص داخلی، ارتباط مستقیمی دارد.
۴	ابوالفضل غیاثوند و الهه رمضانیان (۱۳۹۴)	مفهوم اقتصاد مقاومتی و شاخص‌سازی و سنجش مقاومت‌پذیری اقتصاد ایران تبیین شده است. ارزیابی میزان تاب‌آوری اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۲ مورد ارزیابی قرار گرفته و به این نتیجه رسیدند که تا سال ۱۳۸۳ تاب‌آوری رو به افزایش بوده است ولی از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ روند نزولی را پشت سر گذاشته است.
۵	فرهاد قلعه‌ای (۱۳۹۴)	«تعیین شاخصی برای سنجش مقاومت اقتصاد ایران» از چهار شاخص کارآفرینی (نگرش‌ها، توانایی‌ها، آرمان‌ها)، اقتصاد دانش‌بنیان (صادرات محصولات با فناوری بالا، نسبت صادرات این محصولات به کل صادرات صنعتی، نسبت هزینه (R&D) به تولید ناخالص ملی، تعداد محقق به‌ازای هر یک میلیون)، نوآوری (مؤسسه‌ها، سرمایه انسانی و پژوهش، زیرساخت‌ها، پیچیدگی بازار، پیچیدگی کسب‌وکار، خروجی دانش و فناوری، خروجی‌های خلاق) و رقابت‌پذیری (الزامات اساسی، بهبوددهنده کارایی، عوامل پیچیدگی و نوآوری).

بررسی مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد که تاکنون شاخص‌های بومی سنجش میزان مقاومت اقتصاد با توجه به شرایط تهدیدات اقتصادی کشور جمهوری اسلامی ایران و با دید دفاعی مورد پژوهش واقع نشده و خلاء وجود سنجه و شاخص کمی برای ارزیابی مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع و پدافند اقتصادی وجود دارد. لذا وجه تمایز دیگر این پژوهش نسبت به پژوهش‌های پیشین این است که به دلیل مکفی نبودن شاخص‌های جهانی مقاومت اقتصادی حسب شرایط کشور جمهوری اسلامی ایران و

به منظور مقاوم سازی اقتصاد کشور در مقابل تهدیدات اقتصادی، لزوم بومی سازی شاخص ها ضرورت می یابد.

لذا پژوهش حاضر با عنایت به اقتضائات جمهوری اسلامی ایران و به منظور مقاوم سازی اقتصاد کشور در مقابل تهدیدات اقتصادی و مبانی مورد نظر دفاع اقتصادی و ارزش های حاکم بر کشور، با استناد به سند اقتصاد مقاومتی و تحلیل دفاعی سند مذکور و همچنین سند راهبردی پدافند اقتصادی - که تهدیدهای مربوط به حوزه های ۱۳ گانه می باشد - را تحلیل و بررسی می نماید. با توجه به این که این تهدیدات در اغلب موارد منجر به اختلال در میزان مقاومت اقتصادی کشور می گردند، لذا به منظور مقابله با تهدیدهای یادشده، شاخص مربوط به سنجش مقاومت اقتصادی در حوزه مورد مطالعه احصا و مدل بومی سنجش مقاومت اقتصادی ارائه می گردد.

۵. روش شناسی پژوهش

در انجام هر پژوهش، توجه به روش پژوهش بسیار مهم است و این هدف پژوهش است که تعیین کننده روش مورد استفاده می باشد. پژوهش حاضر از نظر هدف گذاری کاربردی و از نظر روش شناسی به صورت توصیفی - تحلیلی است.

۵-۱. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات (تبیین مدل)

در این پژوهش با توجه به گستردگی ابعاد و شاخص هایی که در فصل چهارم به آن ها اشاره می گردد، و به منظور جمع آوری داده ها جهت بومی سازی شاخص های مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی در ابتدا شاخص های مستند از اسناد بالادستی سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی و سند راهبردی پدافند اقتصادی جمهوری اسلامی ایران شرح داده شده و سپس شاخص ها از طریق پرسش نامه دلفی، از خبرگان مورد پرسش واقع شده و مورد تحلیل پارتو قرار گرفت. سپس شاخص های تعیین شده اصلی جهت تأیید نهایی عوامل، شناسایی شده و با هدف طراحی پرسش نامه ISM استفاده شده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل سازی ساختاری تفسیری^۱ (ISM) بهره گرفته شده است. تحقیق حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی بوده و از نظر روش از

نوع توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری این پژوهش خبرگان و متخصصین پژوهشی و اجرایی در حوزه دفاع و پدافند اقتصادی می باشد. برای گردآوری اطلاعات از روش های پرسش نامه خبرگان این حوزه، بررسی اسناد و مدارک، پیشینه ها و حتی یادداشت های پژوهشگر و هر آن چیزی است که در مورد موضوع مورد مطالعه روشنگری کند.

معیارهای انتخاب خبرگان تسلط نظری، تجربه عملی و سابقه اجرایی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی است. با در نظر گرفتن معیارهای یادشده در نهایت هفت نفر از خبرگان و متخصصین در حوزه علوم اقتصادی و دفاع و پدافند اقتصادی انتخاب گردید. مدلی که در این پژوهش به آن پرداخته می گردد، طی توصیف دو گام معرفی خواهد شد و در قسمت های بعد هر یک از گام های ذکر شده شرح داده خواهد شد. دو گام اساسی در تبیین مدل پژوهش حاضر عبارت است از:

گام اول: شناسایی ابعاد و شاخص ها که این مرحله می تواند با بررسی مطالعات و دریافت نظرات خبرگان صورت پذیرد.

گام دوم: تعیین رابطه مفهومی بین ابعاد مسئله که در این گام روابط بین شاخص های بومی مقاومت اقتصادی با استفاده از روش (ISM) مورد تحلیل قرار گرفته شده است.

۲-۵. فرایند مدل سازی ساختاری تفسیری

هدف روش مدل سازی ساختاری تفسیری (ISM) طبقه بندی عوامل و شناسایی روابط بین معیارها است. این یک روش کیفی - کمی است که کاربرد زیادی در علوم مختلف دارد. مدل سازی ساختاری تفسیری یک روش سیستماتیک و ساختاریافته برای ایجاد و فهم روابط میان عناصر یک سیستم پیچیده است که در سال ۱۹۷۴ توسط وارفیلد معرفی شد (آتش سوز و همکاران، ۱۳۹۵).

(ISM) یک ابزار قدرتمند کیفی در حوزه های مختلف و تکنیکی مناسب برای تحلیل تأثیر یک عنصر بر دیگر عناصر است. این روش، جهت روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم را بررسی می کند. به بیان دیگر، ابزاری است که به وسیله آن، گروه می تواند بر پیچیدگی بین عناصر غلبه کند (آذر و بیات، ۱۳۸۷). این روش شناسی به ایجاد و جهت دادن به روابط پیچیده میان عناصر یک سیستم کمک می کند (فیسال و همکاران، ۲۰۰۶). فرایند مدل سازی ساختاری تفسیری، مدل های ذهنی غیرشفاف و مبهم از سیستم ها را به

مدل‌های روشن و آشکار در راستای اهداف سودمندی تبدیل می‌نماید. از جمله مزایای این روش می‌توان به قابل درک بودن آن برای گستره بی‌شماری از کاربران، یکپارچگی آن برای گستره بی‌شماری از کاربران، یکپارچگی آن در ترکیب نظرات خبرگان و قابلیت کاربرد آن در مطالعه سیستم‌های پیچیده و دارای اجزای متنوع اشاره نمود (آذر، ۱۳۹۲). این روش تفسیری است، چون قضاوت گروهی از افراد تعیین می‌کند که آیا روابطی میان این عناصر وجود دارد یا خیر. افزون بر آن این روش ساختاری است، زیرا اساس روابط یک ساختار سراسری و از مجموعه پیچیده‌های از متغیرها استخراج شده است (فیروزجائیان و همکاران، ۱۳۹۲).

۵-۲-۱. گام‌های روش (ISM)

۱. تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری^۱ (SSIM):

در این گام، خبرگان معیارها را به صورت زوجی با یکدیگر در نظر می‌گیرند و بر اساس تعاریف زیر به مقایسات زوجی پاسخ می‌دهند. یعنی در هر مقایسه دو معیار از حروف زیر و بر اساس تعاریف مربوطه استفاده می‌کنند.

✓ V: عامل سطر i باعث محقق شدن عامل ستون j می‌شود.

✓ A: عامل ستون j باعث محقق شدن عامل سطر i می‌شود.

✓ X: هر دو عامل سطر و ستون باعث محقق شدن یکدیگر می‌شوند (عامل i و j رابطه دوطرفه دارند).

✓ O: بین عامل سطر و ستون هیچ ارتباطی وجود ندارد.

۲. به دست آوردن ماتریس دستیابی اولیه (RM)^۲:

با تبدیل نمادهای ماتریس (SSIM) به اعداد صفر و یک بر اساس روش ذیل ماتریس دستیابی اولیه به دست می‌آید.

✓ اگر نماد خانه ij حرف V باشد در آن خانه عدد ۱ و در خانه قرینه عدد صفر گذاشته می‌شود.

✓ اگر نماد خانه ij حرف A باشد در آن خانه عدد صفر و در خانه قرینه عدد ۱ گذاشته می‌شود.

1. Structural Self-Interaction Matrix(SSIM)
2. Reachability Matrix(RM)

✓ اگر نماد خانه ij حرف X باشد در آن خانه عدد ۱ و در خانه قرینه نیز عدد ۱ گذاشته می شود.
✓ اگر نماد خانه ij حرف O باشد در آن خانه عدد صفر و در خانه قرینه نیز عدد صفر گذاشته می شود.

۳. سازگار کردن ماتریس دستیابی اولیه

در ماتریس دستیابی اولیه ماتریس دستیابی اولیه باید این قانون بررسی شود که اگر $i, j=1$ و $k=1, j$ آنگاه $i, k=1$. یعنی اگر معیار A با معیار B رابطه داشته باشد و معیار B نیز با معیار C رابطه داشته باشد، آنگاه معیار A نیز باید با C رابطه داشته باشد.

۴. تعیین سطح متغیرها

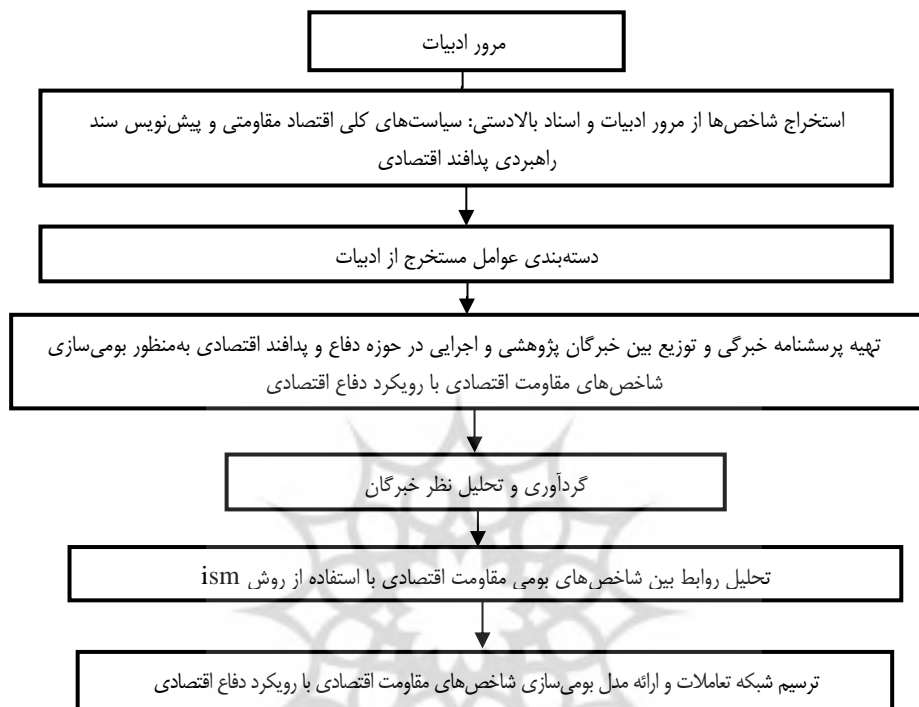
در این گام مجموعه معیارهای ورودی (پیش نیاز) و خروجی (دستیابی) برای هر معیار را محاسبه می کنیم و سپس عوامل مشترک را نیز مشخص می کنیم در این گام معیاری دارای بالاترین سطح ISM است که مجموعه خروجی (دستیابی) با مجموعه مشترک برابر باشد. پس از شناسایی این متغیر یا متغیرها، سطر و ستون آنها را از جدول حذف می کنیم و عملیات را دوباره بر روی دیگر معیارها تکرار می کنیم.

۵. ترسیم شبکه تعاملات

در این گام با توجه به سطوح معیارها در ISM و روابط بین آنها ترسیم شبکه تعاملات ایجاد می شود. سطح یک به عنوان تأثیرپذیرترین سطح و سطح آخر به عنوان تأثیرگذارترین سطح نیز انتخاب می شود.

مراحل انجام پژوهش به شرح شکل شماره (۱) تشریح می گردد.

شکل (۱): مراحل انجام پژوهش

۶. تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور جمع‌آوری داده‌ها، ابتدا شاخص‌های مستند از اسناد بالادستی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و پیش‌نویس سند راهبردی پدافند اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در ذیل شرح داده شده و سپس از طریق مراجعه به خبرگان، شاخص‌های اصلی جهت تأیید نهایی عوامل شناسایی شده جهت طراحی پرسش‌نامه ISM استفاده شده است.

۶-۱. شاخص‌های مستند از اسناد بالادستی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و پیش‌نویس سند راهبردی پدافند اقتصادی جمهوری اسلامی ایران

در ابتدا به بررسی اسناد بالادستی مورد نظر بحث در جمهوری اسلامی ایران می‌پردازیم. ضرورت این امر از این جهت است که شاخص‌سازی مقاومت اقتصادی نیز همانند الگوی مفهومی اقتصاد مقاومتی مبتنی بر مؤلفه‌های قرآن و سنت، آرا و اندیشه رهبران انقلاب

اسلامی، دانش و تجارب بشری و نهایتاً شرایط و اقتضائات زمانی اقتصاد ایران می‌باشد، که می‌بایست مبنای عمل قرار گیرد (پیغامی، سمیعی نسب و سلیمانی، ۱۳۹۴). لذا با عنایت به سند اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری، ذیل هر بند سیاست، شاخص‌های بومی تبیین شده است که در واقع شامل شاخص‌های مقاومت اقتصادی و تحقق رشد پویا می‌باشد.

در پژوهش حاضر، با عنایت به سند راهبردی پدافند اقتصادی، تهدیدهای مربوط به حوزه‌های ۱۳ گانه سند مورد بررسی قرار گرفته و باید توجه داشت که این تهدیدات در اغلب موارد منجر به اختلال در میزان مقاومت اقتصادی کشور می‌گردند. لذا با توجه به تهدیدهای یادشده، شاخص مربوط به سنجش مقاومت اقتصادی در حوزه مورد مطالعه احصا گشته است. به منظور تبیین شاخص‌های مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی در این مرحله، شاخص‌های اولیه طی مطالعات و پژوهش‌های متعدد شرح داده شد و با توجه به اهمیت موضوع، بر آن شدیم تا از آرای خبرگان و صاحب‌نظران در این پژوهش استفاده نماییم. لذا پرسش‌نامه دلفی تهیه گردید و از خبرگان خواسته شد بر حسب اهمیت و تأثیر شاخص‌ها بر مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی، آن‌ها را با زدن علامت ✓ مشخص نمایند. جدول درصد شاخص‌های مستخرج از پرسش‌نامه دلفی، به شرح ذیل می‌باشد.

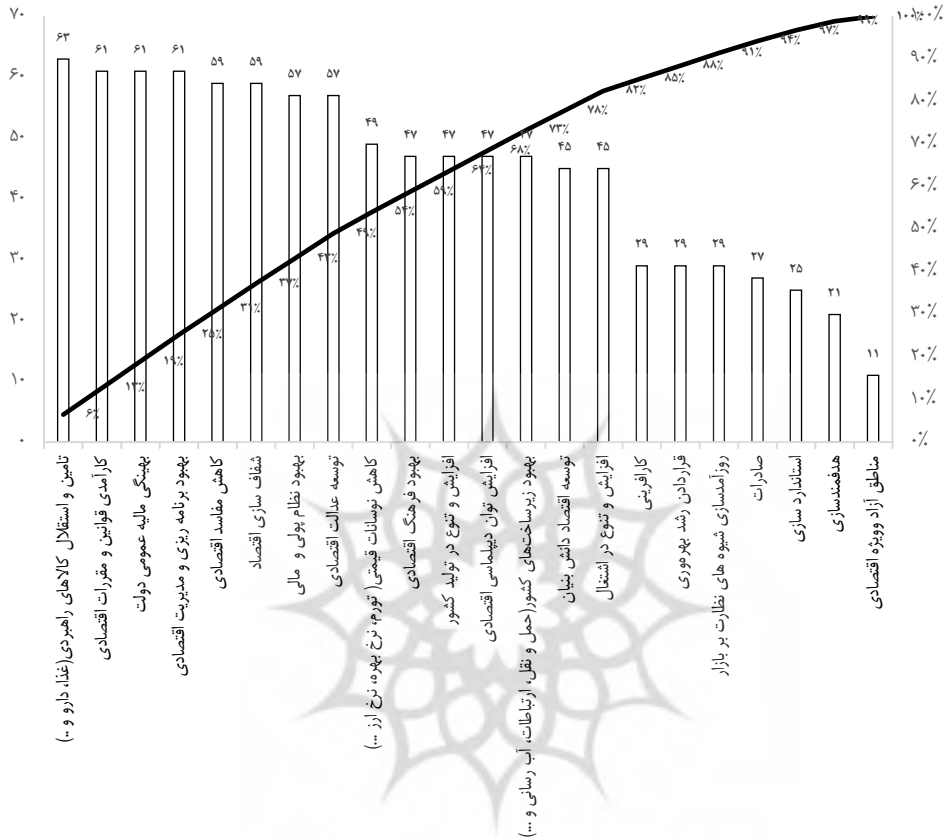
جدول (۳): جدول درصد شاخص‌ها مستخرج از پرسش‌نامه دلفی

اثرات کلی	تعداد	درصد	تجمع
تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)	۶۳	۶٪	۶٪
کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی	۶۱	۶٪	۱۳٪
بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت اقتصادی	۶۱	۶٪	۱۹٪
کاهش مفاسد اقتصادی	۵۹	۶٪	۲۵٪
شفاف‌سازی اقتصاد	۵۹	۶٪	۳۱٪
بهبود نظام پولی و مالی	۵۷	۶٪	۳۷٪
توسعه عدالت اقتصادی	۵۷	۶٪	۴۳٪
کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)	۴۹	۵٪	۴۹٪
بهبود فرهنگ اقتصادی	۴۷	۵٪	۵۴٪

اثرات کلی	تعداد	درصد	تجمع
افزایش و تنوع در تولید کشور	۴۷	۵٪	۶۴٪
افزایش توان دیپلماسی اقتصادی	۴۷	۵٪	۶۸٪
بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل، ارتباطات، آبرسانی و ...)	۴۷	۵٪	۷۳٪
توسعه اقتصاد دانش بنیان	۴۵	۵٪	۷۸٪
افزایش و تنوع در اشتغال	۴۵	۵٪	۸۲٪
توسعه کارآفرینی	۲۹	۳٪	۸۵٪
قرار دادن رشد بهره‌وری	۲۹	۳٪	۸۸٪
روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار	۲۹	۳٪	۹۱٪
افزایش صادرات	۲۷	۳٪	۹۴٪
استانداردسازی	۲۵	۳٪	۹۷٪
هدم‌سازی یارانه‌ها	۲۱	۲٪	۹۹٪
تقویت مناطق آزاد و ویژه اقتصادی	۱۱	۱٪	۱۰۰٪

سپس نمودار تحلیل پارتو نظرسنجی خبرگان به شرح نمودار زیر ترسیم گردید و شاخص‌هایی که بالای ۸۰ درصد از نظرات خبرگان را داراست به عنوان شاخص‌های نهایی انتخاب گردید.

شکل (۲): نمودار تحلیل پارتو نظرسنجی خبرگان

لذا طبق نتایج به عمل آمده از طریق پرسش نامه خبرگان، شاخص های بومی مقاومت اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی به شرح ذیل می باشد:

- بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی
- بهبود زیرساخت های کشور (حمل و نقل، ارتباطات، آب رسانی و ...)
- بهینگی مالیه عمومی دولت
- تأمین امنیت غذایی و دارویی و تامین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)
- توسعه اقتصاد دانش بنیان
- کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)

- افزایش و تنوع در اشتغال
- افزایش توان دیپلماسی اقتصادی
- افزایش و تنوع در تولید کشور
- کاهش مفاسد اقتصادی
- کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی
- بهبود فرهنگ اقتصادی
- شفاف‌سازی اقتصاد
- توسعه عدالت اقتصادی
- بهبود نظام پولی و مالی

۲-۶. تحلیل روابط میان شاخص‌ها با استفاده از روش (ISM)

ابزار جمع‌آوری داده در این روش، پرسش‌نامه مقایسات زوجی است و از پاسخ‌دهندگان خواسته شده تا با مقایسه دوجه‌دو شاخص‌ها، یکی از چهار حالت وجود رابطه تأثیری میان آن‌ها را بررسی کنند. لذا از یک پرسش‌نامه جهت گردآوری داده‌ها استفاده شده است. در این قسمت مراحل محاسباتی روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری با ذکر جداول مورد نظر تشریح شده است.

۱-۲-۶. تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری

در ادامه پژوهش، شاخص‌های ۱۵گانه فوق‌الذکر از طریق پرسش‌نامه تنظیم شده در اختیار خبرگان قرار گرفت و در این راستا از خبرگان خواسته شده تأثیر عوامل سطری و ستونی بر یکدیگر را در ستون مربوطه وارد نمایند. پرسش‌نامه مدل‌سازی ساختاری تفسیری در بین مدیران، خبرگان و اساتید توزیع گردید و از آن‌ها خواسته شد طبق روش ذکر شده، رابطه بین شاخص‌ها را مشخص نمایند. طبق تعاریف متخصصان برای مشخص کردن رابطه بین عوامل، چهار گزینه پیش‌رو داشتند. اول آن‌که عامل (الف) بر عامل (ب) اثر می‌گذارد. دوم آن‌که عامل (ب) بر عامل (الف) اثر می‌گذارد. سوم آن‌که هر دو عامل بر هم اثر می‌گذارند و چهارم آن‌که رابطه بین دو عامل وجود ندارد.

به منظور دستیابی به ماتریس خودتعاملی ساختاری از پرسش نامه و نظرات هفت نفر از خبرگان تحقیق، استفاده شده است. نتیجه حاصل در ماتریس دسترسی اولیه جدول شماره ۴ قابل مشاهده است.

۲-۲-۶. تشکیل ماتریس دستیابی (دسترسی) اولیه

ماتریس دسترسی اولیه توسط ماتریس مرحله قبل یعنی ماتریس خودتعاملی ساختاری و با در نظر گرفتن موارد مطرح شده در بحث روش شناسی مدل سازی به دست می آید. با تبدیل نمادهای روابط ماتریس (SSIM) به اعداد صفر و یک، بر حسب قواعد زیر می توان به ماتریس دستیابی رسید. این قواعد بدین صورت می باشند: الف) اگر خانه i, j در ماتریس (SSIM) نماد v گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دستیابی عدد (۱) می گیرد و خانه قرینه آن، یعنی j, i عدد صفر می گیرد. ب) اگر خانه i, j در ماتریس (SSIM) نماد A گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دستیابی عدد صفر می گیرد و خانه قرینه آن یعنی خانه j, i عدد (۱) می گیرد. ج) اگر خانه i, j در ماتریس (SSIM) نماد X گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دستیابی عدد (۱) می گیرد و خانه قرینه آن، یعنی خانه j, i هم عدد (۱) می گیرد. د) اگر خانه i, j در ماتریس (SSIM) نماد O گرفته است، خانه مربوطه در ماتریس دستیابی عدد صفر می گیرد و خانه قرینه آن، یعنی خانه j, i هم عدد صفر می گیرد. در نتیجه ماتریس دسترسی اولیه به صورت جدول شماره ۴ خواهد بود.

جدول (۴): جدول ماتریس دسترسی اولیه

شاخصهای مقاومت اقتصادی	بهبود نظام پولی و مالی	توسعه عدالت اقتصادی	شفاف سازی اقتصاد	بهبود فرهنگ اقتصادی	کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی	کاهش مفاسد اقتصادی	افزایش و تنوع در تولید کشور	افزایش توان دیپلماسی اقتصادی	افزایش و تنوع در اشتغال	کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)	توسعه اقتصاد دانش بنیان	تامین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ..)	بهبود نظام مالی عمومی دولت	بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل، ارتباطات، آب رسانی و ...)	بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی
بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل، ارتباطات، آب رسانی و ...)	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
بهبود نظام مالی عمومی دولت	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
تامین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ..)	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
توسعه اقتصاد دانش بنیان	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	
افزایش و تنوع در اشتغال	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
افزایش توان دیپلماسی اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
افزایش و تنوع در تولید کشور	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	
کاهش مفاسد اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
بهبود فرهنگ اقتصادی	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
شفاف سازی اقتصاد	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	
توسعه عدالت اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	
بهبود نظام پولی و مالی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	

۶-۲-۳. تشکیل ماتریس دسترسی نهایی

ماتریس دسترسی نهایی در مرحله اول با استفاده از اضافه کردن ماتریس دسترسی اولیه به ماتریس همانی و سپس به توان رساندن آن به دست می آید. ماتریس دسترسی اولیه را باید تا جایی به توان رساند که دو ماتریس قبل و بعد از به توان رساندن، دقیقاً از نظر صفر یا غیر صفر بودن درایه‌ها یکی شوند. در این حالت ماتریس دسترسی نهایی به دست آمده است. نکته قابل ذکر آن است که ماتریس دسترسی نهایی، همان ماتریس دسترسی

اولیه است با در نظر گرفتن روابط تسری میان معیارها. بدان معنی که اگر معیار (الف) بر معیار (ب) و معیار (ب) بر معیار (ج) تأثیر داشته باشد، معیار (الف) بر معیار (ج) نیز تأثیر گذار است.

جدول (۵): ماتریس دسترسی نهایی

شاخصهای مقاومت اقتصادی	بهبود نظام پولی و مالی	توسعه عدالت اقتصادی	شفاف سازی اقتصاد	بهبود فرهنگ اقتصادی	کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی	کاهش مفاسد اقتصادی	افزایش و تنوع در تولید کشور	افزایش توان دیپلماسی اقتصادی	افزایش و تنوع در اشتغال	کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)	توسعه اقتصاد دانش بنیان	تامین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ..)	بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل و ...)	بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی
بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل و ...)	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
بهبود فرهنگ اقتصادی	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
توسعه عدالت اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کاهش مفاسد اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
افزایش و تنوع در تولید کشور	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
افزایش توان دیپلماسی اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
افزایش و تنوع در اشتغال	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰
کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰
توسعه اقتصاد دانش بنیان	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰
تامین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ..)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰
بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل و ...)	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰
بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱

۶-۲-۴. سطح‌بندی معیارها (تعیین سطوح مدل)

پس از محاسبه ماتریس دسترسی نهایی، باید سطوح مدل مشخص گردد. بدین ترتیب مجموعه ورودی‌ها و خروجی‌های هر یک از عوامل مشخص می‌گردد و چنانچه خروجی‌ها و مجموعه مشترک محاسبه شده یکسان باشد، آن عوامل مربوط به همان سطح

می‌باشد. در غیر این صورت، باید به سطح بعدی منتقل گردد. در ادامه نتایج حاصل از سطح‌بندی عوامل ارائه می‌گردد:

جدول (۶): تعیین عوامل سطح ۱

کد	شاخص‌های سطح ۱	ورودی					مشترب
		خروجی					
۴	تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)	۴			۱	۴	۵
۶	کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)	۶			۱	۳	۶
۷	افزایش و تنوع در اشتغال	۷	۱	۲	۳	۵	۷
۸	افزایش توان دیپلماسی اقتصادی	۸					۸
۹	افزایش و تنوع در تولید کشور	۹			۱	۳	۹
۱۰	کاهش مفاسد اقتصادی	۱۰			۱۰	۱۱	۱۲
۱۵	بهبود نظام پولی و مالی	۱۵			۱	۳	۱۱

جدول (۷): تعیین عوامل سطح ۲

کد	شاخص‌های سطح ۲	ورودی			مشترب
		خروجی			
۲	بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل‌ونقل، ارتباطات، آب‌رسانی و ...)	۲			۲
۳	بهبود مالیه عمومی دولت	۳	۱	۳	۱۱
۵	توسعه اقتصاد دانش‌بنیان	۵			۵
۱۲	بهبود فرهنگ اقتصادی	۱۲			۱۲
۱۳	شفاف‌سازی اقتصاد	۱۳	۱۱	۱۳	
۱۴	توسعه عدالت اقتصادی	۱۴			۱۴

جدول (۸): تعیین عوامل سطح ۳

کد	شاخص‌های سطح ۳	ورودی					مشترب
		خروجی					
۱	بهبود برنامه ریزی و مدیریت اقتصادی	۱			۱		۱
۱۱	کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی	۱۱			۱۱		۱۱

اقتصادی با رویکرد دفاع اقتصادی، در ابتدا شاخص‌های مستند از اسناد بالادستی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و پیش‌نویس سند راهبردی پدافند اقتصادی جمهوری اسلامی ایران شرح داده شده و سپس از طریق مراجعه به خبرگان، شاخص‌های اصلی جهت تأیید نهایی عوامل شناسایی شده جهت طراحی پرسش‌نامه استفاده گردید و سپس برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) بهره گرفته شد که بر اساس آن نتایج پژوهش و تجزیه و تحلیل آن‌ها تبیین گردید. نتایج حاکی از آن است که سه سطح اثرگذاری در بررسی وجود دارد. سه سطح شناسایی شده و عوامل مربوط به هر سطح تبیین و دسته‌بندی گردید.

نتایج نشان می‌دهد که در تبیین مدل بومی شاخص‌های مقاومت اقتصادی، بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت اقتصادی و کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی، از بالاترین درجه تأثیرگذاری بر سایر شاخص‌های ارزیابی مقاومت اقتصادی کشور برخوردار می‌باشد و بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل و نقل، ارتباطات، آب‌رسانی و ...)، بهینگی مالیه عمومی دولت، توسعه اقتصاد دانش‌بنیان، بهبود فرهنگ اقتصادی، شفاف‌سازی اقتصاد و توسعه عدالت اقتصادی در سطح بعدی تأثیرگذاری قرار دارند و هفت شاخص تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)، کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)، افزایش و تنوع در اشتغال، افزایش توان دیپلماسی اقتصادی، افزایش و تنوع در تولید کشور، کاهش مفاسد اقتصادی و بهبود نظام پولی و مالی در اولین سطح، یعنی بیشترین تأثیرپذیری از میان سایر شاخص‌های بومی احصا شده برخوردار می‌باشند. لذا بالا بردن مقاومت اقتصادی کشور با توجه به مقتضیات کنونی در وهله اول به سیاست‌گذاری‌های اقتصادی مرتبط می‌باشد و سیاست‌های اقتصادی کلان در راستای بهبود برنامه‌ریزی و مدیریت اقتصادی و کارآمدی قوانین و مقررات اقتصادی گره‌گشا خواهد بود و سایر عوامل را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد که می‌بایست مدنظر سیاست‌گذاران حوزه اقتصاد کشور قرار گیرد.

همچنین می‌توان گفت که شاخص‌های سطح سه که بیشترین تأثیر را بر سایر شاخص‌ها دارند منجر به افزایش توانایی آشکارسازی، ارتقای سطح مصونیت و بازدارندگی می‌گردد. در تشریح سطح بعدی شاخص‌های مقاومت اقتصادی با رویکرد

دفاع اقتصادی بحث تداوم تأمین با کیفیت و پایدار نیازهای اساسی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدهای اقتصادی دشمن را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند. سطح بعدی شاخص‌های احصا شده شامل تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)، کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)، افزایش و تنوع در اشتغال، افزایش توان دیپلماسی اقتصادی، افزایش و تنوع در تولید کشور، کاهش مفاسد اقتصادی و بهبود نظام پولی و مالی تعریف گردید. در واقع منجر به پنج اثر مطروحه در تعریف مفهومی پدافند غیرعامل می‌شوند. لذا ارتقای شاخص‌های تبیین‌شده جهت مقاوم‌سازی اقتصاد کشور در مقابل تهدیدات و اقدامات دشمن می‌بایست در اولویت‌گذاری‌های سیاستی و اجرایی کشور اندیشیده شود.

در تحلیل کارآمدی شاخص‌های سطح دو با هدف‌گذاری‌های تعیین‌شده در قالب اهداف کلان پدافند اقتصادی نیل به اهداف یادشده و مقاوم‌سازی اقتصاد در آن حوزه را محقق می‌گرداند.

لذا می‌بایست بهبود زیرساخت‌های کشور با هدف ارتقای ظرفیت‌های عبوری کشور (حمل‌ونقل) و خودکفایی و خوداتکایی در حوزه خدمات حمل‌ونقل، بهیئتی مالیه عمومی دولت با هدف پایداری منابع و مصونیت بخش درآمدهای دولت و مدیریت کارآمد و نظام‌مند منابع ارزی دولت، توسعه اقتصاد دانش‌بنیان با ساماندهی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای توسعه فناوری‌های راهبردی، بهبود فرهنگ اقتصادی با هدف نظام جامع آموزش متناسب با شرایط جنگ اقتصادی در حوزه اقتصاد، گفتمان‌سازی مفاهیم اقتصاد مقاومتی و پدافند اقتصادی در بین مسئولین، نخبگان و مردم، نظام جامع، روزآمد، یکپارچه مدیریت افکار عمومی در شرایط جنگ اقتصادی و نظام جامع (الگوی) مصرف در شرایط جنگ اقتصادی صورت پذیرد.

در بحث شفاف‌سازی اقتصاد و توسعه عدالت اقتصادی، توجه به نظام جامع و شفاف آمار و اطلاعات اقتصادی با تأکید بر زنجیره تأمین کالای راهبردی و نیاز اساسی کشور و نظام مبارزه با مفاسد مهم در جنگ اقتصادی لازم و ضروری است.

در تحلیل کارآمدی شاخص‌های سطح یک مدل تبیین‌شده پژوهش با هدف‌گذاری‌های تعیین‌شده در قالب اهداف کلان پدافند اقتصادی موارد ذیل بیان می‌گردد.

تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...) با هدف ایجاد نظام جامع و شفاف آمار و اطلاعات اقتصادی با تأکید بر زنجیره تأمین کالای راهبردی و نیاز اساسی کشور، تأمین و ذخیره‌سازی بلندمدت، پایدار و با کیفیت کالاهای اساسی، خودکفایی و عدم وابستگی در تولید غذا و دارو و تقویت تولید اقلام راهبردی در داخل و افزایش کیفیت آن و اشتغال حول همین مسئله و افزایش توان دیپلماسی اقتصادی و مدیریت و خنثی‌سازی تهدیدهای دشمن در عرصه بین‌المللی صورت پذیرد.

پیشنهادها و راهکارهای سیاستی

با عنایت به نتایج به‌عمل آمده در کارآمدی مقررات و برنامه‌ریزی اقتصادی، لزوم بررسی و بهبود سیاست‌گذاری‌های اقتصادی کشور متناسب با شرایط جنگ اقتصادی و همچنین رصد برنامه‌های تحریم و مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هوشمند، فعال، سریع و به‌هنگام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی (بند ۲۲ سیاست‌های کلی اقتصادی مقاومتی) ضروری به‌نظر می‌رسد.

در راستای ارائه توصیه‌های سیاستی مربوط به سطح دو، مدل ارائه‌شده موضوع توسعه اقتصاد دانش‌بنیان، بهبود زیرساخت‌های کشور (حمل‌ونقل، ارتباطات، آب‌رسانی و ...)، بهیئتی مالی عمومی دولت، بهبود فرهنگ اقتصادی و شفاف‌سازی اقتصاد و توسعه عدالت اقتصادی راهکارهای سیاستی زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱. اولویت‌دهی به فناوری‌های راهبردی با شاخص‌های حضور در زنجیره تأمین کالاهای اساسی و صنایع اشتغال‌زا.
۲. رونق‌بخشی به مبادلات فناورانه کشور با استفاده از ظرفیت دیپلماسی فناوری با تأکید بر گسترش صادرات خدمات فنی مهندسی.
۳. افزایش سطح اثرگذاری کشور در حمل‌ونقل جهانی از طریق افزایش ترانزیت بار از مسیر کشور و تنوع مبادی صادرات مجدد به کشور.
۴. توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل از طریق جذب سرمایه‌های بخش غیردولتی
۵. تسهیل حمل‌ونقل بین‌المللی از طریق اصلاح و یا حذف قوانین و رویه‌های نامناسب

۶. ارتقای ظرفیت کشف و شناسایی انواع تخلفات و مفسد اقتصادی از طریق افزایش سطح شفافیت
 ۷. طراحی برنامه جامع مبارزه با فساد اقتصادی و شاخص‌های بومی سنجش و مبارزه با فساد
 ۸. افزایش سطح پایداری و مصونیت منابع درآمدی دولت و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی از طریق متنوع‌سازی منابع درآمدی
 ۹. متنوع‌سازی مفاهیم درآمدی دولت و کشور از طریق فعال‌سازی ظرفیت‌های درآمدی مالیات، گمرک با تأکید بر تکمیل زیرساخت‌های لازم
 ۱۰. اهتمام به تبیین، ترویج و گفتمان‌سازی دفاع اقتصادی
 ۱۱. ارتقای سطح قدرت تحلیل و آگاهی‌های اقتصادی مردم و اصلاح و ارتقای سطح رفتارهای اقتصادی مردم از طریق تبیین و ترویج الگوهای بومی دفاع اقتصادی
 ۱۲. مبارزه با مفسد اقتصادی از طریق طراحی و پیاده‌سازی نظام جامع حقوقی، قضائی متناسب با شرایط جنگ اقتصادی.
- همچنین لازم است در راستای مقاوم‌سازی اقتصاد کشور سیاست‌ها و پیشنهادات مربوط به شاخص‌های سطح یک مدل تبیینی که هفت شاخص تأمین و استقلال کالاهای راهبردی (غذا، دارو و ...)، کاهش نوسانات قیمتی (تورم، نرخ بهره، نرخ ارز ...)، افزایش و تنوع در اشتغال، افزایش توان دیپلماسی اقتصادی، افزایش و تنوع در تولید کشور، کاهش مفسد اقتصادی و بهبود نظام پولی و مالی می‌باشد و بیشترین تأثیرپذیری از میان سایر شاخص‌های بومی احصاشده را برخوردار هستند نیز در دستور کار قرار گیرد که توصیه‌های سیاستی ذیل پیشنهاد می‌گردد:
۱. تأمین کالاهای اساسی و ضروری مردم در شرایط اضطراری از طریق طراحی و پیاده‌سازی سامانه جامع ذخیره‌سازی و توزیع در سطوح ملی و استانی و شهری با زمان‌بندی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت.
 ۲. خودکفایی در تولید اقلام راهبردی از طریق:
 - اصلاح الگوی کشت با استفاده از ویژگی‌های اقلیمی و ظرفیت‌های منطقه‌ای.

- توسعه متوازن زنجیره‌های تولید (از نهاده تا محصول نهایی) غذاهای اساسی در داخل کشور با تأکید بر تأمین نهاده‌های پرمصرف و حیاتی کشاورزی و همچنین توسعه متوازن صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی با اولویت محصولات فسادپذیر در کنار مراکز تولید.
- اقتصادی‌شدن تولید محصولات داخلی از طریق توزیع عادلانه ثروت در زنجیره تولید غذا با تأکید بر حذف واسطه‌های مالکیتی و سوداگری.
- ۳. تحقق استقلال و افزایش تولید داخلی در صنایع راهبردی از طریق:
 - ارتقای سطح رقابت و بهره‌وری بنگاه‌های داخلی با تأکید بر حمایت هوشمند دولتی.
 - بهبود فضای کسب‌وکار با تأکید بر ثبات عوامل محیطی با جبران اثرات تهدیدها و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری در این صنایع.
 - ساماندهی مدیریت واردات با هدف اولویت‌دهی به افزایش تولید داخلی اقلام راهبردی در برابر واردات از طریق کاهش اختلال در نظام تولید و رونق‌بخشی به کشاورزی.
- ۴. ارتقای سطح بازاریابی تأمین دارو از طریق ساماندهی تجارت دارو با تأکید بر:
 - متنوع‌سازی مبادی وارداتی و اولویت‌دهی به کشورهای همسایه در واردات و اعمال محدودیت در واردات از کشورهای متخاصم.
 - ایجاد شرکت‌های دارویی در خارج از کشور.
 - صادرات داروهای داخلی به کشورهای خارجی با اولویت کشورهای همسایه.
- ۵. ارتقای سطح توان داخلی در تولید محصولات دارویی از طریق:
 - تأمین مالی مناسب صنایع دارویی اصلاح قیمت‌گذاری داروهای تولید داخلی و تنظیم سیاست‌های ارزی مناسب.
 - تکمیل زنجیره تولید دارو با تأکید بر خودکفایی در مواد اولیه.
 - افزایش ظرفیت تولید داروهای گیاهی کشور.
 - ساماندهی سیاست‌های واردات دارو مبتنی بر مطالعات اقتصاد دارو.

۶. هدفمندسازی تعاملات با نهادهای منطقه‌ای بین‌المللی اقتصادی از طریق تدوین چارچوب تعامل با این نهادها و با تأکید بر کاهش حداکثری اثرپذیری از تصمیم‌سازی‌های نهادهای بین‌المللی و حضور جدی و مؤثر در نهادهای منطقه‌ای.

۷. رصد، مدیریت و خنثی‌سازی تهدیدهای دشمن در عرصه بین‌المللی از طریق سازوکارهای هوشمندانه، فعال و مناسب توسط وزارت خارجه و شبکه سفارتخانه‌های کشور.

۸. ارتقای ظرفیت کشف و شناسایی انواع تخلفات و مفاسد اقتصادی از طریق افزایش سطح شفافیت، رصد و امکان تقاطع‌گیری در سه جریان اصلی اطلاعات اقتصادی مشتمل بر جریان اسناد و مجوزها، جریان مبادلات مالی و اعتباری، و جریان کالا و خدمات.

۹. اولویت‌دهی به مبارزه با مفاسد مهم در جنگ اقتصادی با معیارهای:

- بیشترین اثرگذاری در تحقق اهداف اقتصادی دشمن در جنگ اقتصادی نظیر قاچاق و احتکار.
- بیشترین اثرگذاری در تحقق اهداف دشمن در حوزه امنیت روانی مردم.

کتابنامه

ابراهیمی، محسن و زیرک، معصومه (۱۳۹۱)، «رابطه علی شاخص اقتصاد مقاومتی و سرمایه‌گذاری در ایران، تحلیل تجربی از اقتصاد مبتنی بر رویکرد اقتصاد مقاومتی»، *مجله اقتصادی*، ۳ (۹ و ۱۰).

ابونوری، اسمعیل و لاجوردی، حسن (۱۳۹۵)، «برآورد شاخص آسیب‌پذیری و تاب‌آوری اقتصادی به روش پارامتریکی: بررسی موردی کشورهای عضو اپک»، *فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد*، ۳ (۱۱).

آقا محمدی، علی و غیاثوند، ابوالفضل (۱۳۹۳)، *تاب‌آوری؛ رویکرد مدیریت مخاطرات*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

امینی، مجید (۱۳۸۸)، «وضعیت اقتصادی ایران و سیاست‌های اقتصادی اجرا شده در دوران جنگ»، *فصلنامه تخصصی مطالعات دفاع مقدس*، ۸ (۳۰).

پیغامی، عادل؛ سمیعی نسب، مصطفی و سلیمانی، یاسر (۱۳۹۴) مقاومت‌سازی اقتصادی در ادبیات متعارف - مبادی علمی و نظری. جلد اول: تاب‌آوری و آسیب‌پذیری. تهران: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.

پیغامی، عادل و منصوری، سمانه (۱۳۹۴)، «مطالعه تطبیقی ادبیات اقتصاد تاب‌آور و برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی»، آفاق امنیت، ۷(۲۵).

تاری، فتح‌الله؛ سید شکر، خشایار و کاویانی، زهرا (۱۳۹۱)، «اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های آن»، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات اقتصادی.

تراب‌زاده جهرمی، محمدصادق؛ سجادی، علیرضا و سمیعی نسب، مصطفی (۱۳۹۲)، «بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۲).

تشکینی، احمد و سوری، امیررضا (۱۳۹۳)، تحلیلی بر شاخص‌های کلان اقتصادی در ایران با رویکرد اقتصاد مقاومتی، تهران: نور علم.

جامی، علیرضا؛ ایمانی‌مقدم، حمید رضا و تنها، مجتبی (۱۳۹۱)، راهبردهای افق روشن با رویکردی بر اقتصاد مقاومتی، مشهد: سخن گستر.

جانی، سیاوش و ازوجی، علاءالدین (۱۳۹۳)، تبیین مفهوم و مبانی تاب‌آوری و اقتصاد مقاومتی در طراحی برنامه ششم توسعه، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور، دفتر امور اقتصاد کلان و ارزیابی برنامه.

جلالی، غلامرضا (۱۳۹۴)، پدافند اقتصادی و الزامات آن، تهران: نیلوفران.

رضایی، محمدرضا؛ سرای، محمدحسین و بسطامی‌نیا، امیر (۱۳۹۵)، «تبیین و تحلیل مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌ها و چارچوب‌های آن در سوانح طبیعی»، فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران، ۶(۲۱).

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ارزیابی شاخص‌های جهانی برای سنجش درجه مقاومت اقتصادی (۱۳۹۳)، تهران: معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی.

سیف، اله‌مراد (۱۳۹۱)، «الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آفاق امنیت، ۵(۱۶).

سیف، اله‌مراد؛ کمالی، روزبه و علی‌یاری، فرشاد و همکاران (۱۳۹۴)، الگوی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در برابر تحریم‌های استکبار جهانی، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

بومی سازی شاخص های جهانی مقاومت اقتصادی ... / مصطفی سمیعی نسب و نرگس شریعت جعفری مطالعات امنیت اقتصادی ۱۳۳

عبدالشاه، فاطمه و ابوالفضل، غیاثوند (۱۳۹۴)، «مفهوم و ارزیابی تاب آوری اقتصادی ایران»، فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی، ۱۵(۴)، ۱۶۱-۱۸۷.

غیاثوند، ابوالفضل و عبدالشاه، فاطمه (۱۳۹۴)، «شاخص های تاب آوری اقتصادی»، فصلنامه روند، ۲۲(۷۱)، ۷۹-۱۰۶.

فروغی زاده، یاسین و خاندوزی، سید احسان (۱۳۹۳)، «درباره سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، ارزیابی شاخص های جهانی برای سنجش درجه مقاومت اقتصادی»، گزارش مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۱۳۹.

لاجوردی، حسن؛ ابونوری، اسمعیل و بشارتی راد، زهره (۱۳۹۵)، برآورد شاخص تاب آوری اقتصادی در ایران و ارائه راهکارهای بهبود، اولین همایش بین المللی اقتصاد شهری با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل.

Adger, W. N. (2000), Social and ecological resilience: are they related? Progress in human geography, 24(3), 347-364.

Aizenman, J., & Pinto, B. (2005), Managing Economic Volatility and Crises.. -A practitioner's guide. Cambridge University Press.

AWM Startegy Team. (2010), Community Economic Resilience Index. Advantage West Midlands.

Baldacchino, G., & Bertram, G. (2009), The beak of the finch: Insights into the economic development of small economies. The Round Table, 98(401), 141-160.

Baltagi, B. H. (2005), Econometric Analysis of Panel Data (John Wiley & Sons, New York).

Baritto, F. (2008), Disasters, vulnerability and resilience from a macro economic perspective. Background paper for the 2009 ISDR Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction.

Bates, S., Angeon, V., & Ainouche, A. (2014), The pentagon of vulnerability and resilience: A methodological proposal in development economics by using graph theory. Economic Modelling, 42, 445-453.

Brand, Fridolin (2009), Resilience And Sustainable Development: An Ecological Inquiry, Technische Universitat Munchen.

Briguglio, L. (2003), The Vulnerability Index and Small Island Developing States: A Review of Conceptual and Methodological Issues.

Cerra, V. and Saxena, S.C. (2008), 'Growth ymmmiss: tee myth ff ccmminia rccvrry', Tee Amrricnn EmmmmmmRvviVVVM,,,,, o 919999999 457

Cordina, G. (2004), Economic vulnerability and economic growth: Some results from a neo-classical growth modelling approach. Journal of Economic Development, 29(2), 21-40

- aakk, ,, Jee,, ,, Hrrv,, ,, aa ,, B,, Dr,, A, Hrrllll , A, (3313), “The Centennial Resilience Ixxxx xx ssurigg Ctttt riss’Rssilicce to kkkkkk
- KÄRRHOLM, M., NYLUND, K. & DE LA FUENTE, P. P. (2014), Spatial resilience and urban planning: Addressing the interdependence of urban retail areas. *Cities*, 36, 121-131.
- Oxford Metrica,(2۰16)“ eee 2۰16 FM Glaaal Rssilicce I””””””” Aaaaa ll Report
- www.kkkaa Jessklll , Ceegg Hnnn ii m, iii k kkkkkkkk (4414)4Wwy wss Asia Resilient? Lessons from the past and future””

